

Καθηγητῆς Ἀναρέας Θεοδώρου (†)

Ὁ ἀντι-οικονομιστής, ὁ ἀντι-παπικός
(1922-2004)

6. Διὰ ποίαν ἔνωσιν Ἐκκλησιῶν ὁμιλεῖτε κ. Ἐμμ. Γκίκα;*

Τοῦ Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου
Ἀνδρέου Θεοδώρου (†)

Α'.

ΣΤΗΝ ἔφημερίδα «ΒΗΜΑ» τῆς 22ας Μαρτίου 1992 δημοσιεύθηκε ἄρθρο ἀπὸ τὸν κ. Ἐμμ. Γκίκα, πρέσβυ στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν, μὲ τίτλο «Ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι οὐτοπία». Ὑπὸ «ἐκκλησίες» ὁ ἀρθρογράφος ἐννοεῖ μόνον τὴ Ρωμαιοπαπικὴ καὶ τὴν Ὁρθόδοξη Καθολικὴ. Γιὰ τὶς Προτεσταντικὲς κοινότητες καὶ κυρίως τὸν Ἀγγλικανισμό, δὲν λέγει τίποτε.

Εἶναι προφανὲς ὅτι στὴ συγγραφὴ τοῦ ἄρθρου τοῦ αὐτοῦ ὁ κ. Γκίκα παρορμήθηκε ἀπὸ τὴν τελευταία ὄξυνση τῆς ψυχρότητος μεταξὺ τῶν σχέσεων Παπισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας, λόγῳ τῶν πολιτικῶν διεισδύσεων τοῦ Βατικανοῦ στὰ ζητήματα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς εἰς βάρος τῶν Ὁρθοδόξων καταλυτικῆς δράσεως τῆς Οὐνίας.

Περὶ τῆς τελευταίας αὐτῆς, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἐκκλησιολογικὸ πρότυπο ἐνώσεως, ὅπως τὸ ἀντιλαμβάνεται ὁ Πάπας, καὶ τὴν πέτρα σκανδάλου στὶς ἐνωτικὲς προσπάθειες, ὅλως παραδόξως καμμία κουβέντα δὲν κάνει.

Γιατί ἄραγε;

Κάνει δὲ μιὰ ἐξωτερικὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναφορὰ στὶς διαφορὲς ποὺ χωρίζουν τὶς δύο Ἐκκλησίες, δίδει τὶς προσωπικὲς τοῦ ἐρμηνεῖς καὶ προτείνει συγκεκριμένα μέτρα πού, κατὰ τὴν ἄποψή του, θὰ καταστήσουν τὴν ἔνωσιν δυνατὴ.

Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται ὁ κ. Γκίκα δὲν ἔχει βαθειὰ αἴσθησιν τῆς φύσεως,

ἡ τοῦλάχιστον δὲν ἀποδίδει τὴν δέουσα σημασία στὶς δογματικὲς διαφορὲς, στὶς ὁποῖες ἐπικεντρώνεται ἡ διάσταση τῶν Ἐκκλησιῶν.

Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξο Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀντίθετα, τὸ πρᾶγμα ἔχει ἰδιαίτουσα σημασία. Κάθε ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν παραδεδομένη πίστη τῆς συνιστᾷ αἵρεση. Εἶναι κάτι ποῦ φθείρει τὸν λόγο ὑπάρξεώς της καὶ τὸ ἀγιαστικὸ ἔργο της. Γιὰ τὴν ἀλήθειά της ἡ Ὁρθοδοξία ἔχει δώσει ἀγῶνες κρατερούς, πολέμησε ἀνύστακτα τὶς αἵρέσεις καὶ δὲν εἶναι διατεθειμένη οὔτε κατὰ κεραία νὰ ἀποστεί ἀπὸ τὸ πατροπαράδοτο δόγμα της.

Διαβάζοντας κανεὶς τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Γκίκα ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ συγγραφέας θέλει μὲν νὰ εἶναι ἀμερόληπτος, παρὰ ταῦτα ὅμως μελετᾷ τὰ πράγματα μὲ μᾶτι μᾶλλον ρωμαιοκαθολικό, παρὰ ὀρθόδοξο, δοκιμάζει δὲ μιὰ κάποια γεύση οἰκουμενιστικῆς θεωρήσεως τῶν πραγμάτων, ἐνὸς δηλαδὴ **δογματικοῦ μινιμαλισμοῦ**, μιᾶς διαθέσεως **σχετικοποιήσεως**, συμβιβασμοῦ καὶ παζαρέματος τῶν θείων ἀληθειῶν τῆς πίστεως.

* * *

ΑΣ ΔΟΥΜΕ ὅμως τὰ πράγματα κάπως ἀναλυτικότερα.

Ὁ κ. Γκίκας στὴν ἀρχὴ τῆς καταγραφῆς τῶν θέσεών του γράφει, ὅτι «*Tò Filioque* κακῶς θεωρεῖται ἀπὸ ὠρισμένους, ὅτι διχάζει τὶς Ἐκκλησίες», δηλαδὴ ἀποτελεῖ ἀσήμαντη διαφορὰ, ἡ μᾶλλον δὲν ἀποτελεῖ καθόλου διαφορὰ μετὰ τῶν διίσταμένων Ἐκκλησιῶν, καὶ ἀφήνει νὰ ὑπονοηθεῖ, ὅτι οἱ τόσοι ἀγῶνες, οἱ τόσες διαμάχες καὶ ἡ ἐκατέρωθεν δημιουργηθεῖσα μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὀγκώδης ἀντιρρητικὴ θεολογικὴ γραμματεία, γίνονταν «*περὶ ὄνου σκιᾶς!*».

Λυπούμαστε, διότι δὲν μπορούμε νὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸν κ. Γκίκα στὴν τοποθέτησή του αὐτῆ.

Κατὰ τὴν ὀρθόδοξη δογματικὴ τὸ Filioque δὲν εἶναι κἂν θεολογούμενο, ἐλεύθερη δηλαδὴ θεολογικὴ γνώμη, τὴν ὁποῖαν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀποδεχτῆ χωρὶς βαθύτερη δογματικὴ συνέπεια (νὰ μὴ θεωρηθεῖ αἰρετικός), ἀλλὰ κ ο ρ υ φ α ί α δ ι α σ τ ρ έ β λ ω σ η τοῦ περὶ ἀγίας Τριάδος δόγματος τῆς πίστεως.

Ἄν ἀποδεχτοῦμε, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τότε καταλούμε τὴν τάξη τῆς Τριάδος, συγχέουμε τὰ ὑποστατικὰ ιδιώματα τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκίνητα, ἀκοινώνητα καὶ ἀμετάδοτα, καταργοῦμε τὴν μοναρχία στὴ θεότητα,

ὅτι δηλαδή ὁ Πατὴρ εἶναι ἡ πηγαία θεότης, ἀπὸ τὴν ὁποία λαμβάνουν τὸ εἶναι τὰ δύο ἄλλα πρόσωπα τῆς Τριάδος, ὁ μὲν Υἱὸς διὰ τῆς αἰδίου γεννήσεως, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιο διὰ τῆς ἐκπορεύσεως, τέλος δὲ μειώνεται τὸ θεοπρεπὲς ἀξίωμα τοῦ Πνεύματος καὶ καταστρέφεται τὸ ἁγιαστικὸ καὶ θεοποιητικὸ ἔργο του.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὸ Filioque ἀποτελεῖ καθ' ἡμᾶς κορυφαία τριαδολογικὴ αἵρεση, ποὺ καταστρέφει τὴν ἔννοια τοῦ χριστιανικοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς τέτοια τὴν εἶδε ἀνέκαθεν καὶ τὴν καταπολέμησε ἡ Ὁρθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία.

* * *

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ πίστη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς καὶ πέμπεται στὸν κόσμον διὰ τοῦ Υἱοῦ, πρὸς στερέωση τοῦ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τελεσθέντος ἔργου τῆς ἀπολυτρώσεως.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ χωρία Ἰω. ιε' 26:

«Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»,

εἶναι ὄντως ἐκφαντορικόν.

Ἔτσι, ὁ μὲν ἐνεστῶς ἐκπορεύεται ἀναφέρεται στὴν αἰδίο ἐκπόρευση ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁ δὲ μέλλων πέμψω, στὴν ἔγχρονη ἀποστολὴ τοῦ Πνεύματος (στὸν κόσμον), ἡ ὁποία διενεργεῖται διὰ τοῦ Υἱοῦ.

Τὴν πίστη στὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος βεβαιώνει ἀλαθήτως καὶ τὸ ἱερὸ Σύμβολο Νικαίας – Κων/πόλεως: *«τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον».*

Ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ὅτι στὸ Σύμβολο δὲν ἀποκλείεται ρητὰ καὶ ἡ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευση ἢ συμφράζεται, εἶναι τὸ λιγότερο ἀφελής.

* * *

ΑΛΛΑ ΚΑΙ σύνολος ἡ χορεία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁμολογεῖ τὴν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὡς πηγαίας θεότητος, ἐκπόρευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀποστολὴ στὸν κόσμον γίνεται διὰ τοῦ Υἱοῦ.

Ἔτσι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ κορυφαῖος δογματικὸς

διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, στὸν ὁποῖον ἐκβάλλει ἡ προγενέστερη δογματικὴ παράδοση, ἐπιγραμματικὰ παρατηρεῖ:

«Πνεῦμα Ἅγιον τοῦ Θεοῦ ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, ὡς δι' αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὑπαρξιν» (MPG 96, 605).

Ἡ πίστη αὐτὴ ἀπηχεῖται καὶ στὰ νεώτερα συμβολικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Στὴν τρίτη του ἀπόκριση ὁ Ἱερεμίας, Πατριάρχης Κων/πόλεως, γράφει:

«Ταύτη τοι καὶ οὐδεὶς τῶν διδασκάλων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευέσθαι, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχειν, ἢ τοῦ Υἱοῦ πρόβλημα εἶναι, ἢ τὸν Υἱὸν προβολέα, ἢ αἴτιον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεφήνατο. Προχεῖσθαι καὶ ἀναβλύζειν καὶ προϊέναι καὶ ἐκλάμπειν καὶ πέμπεσθαι καὶ χορηγεῖσθαι καὶ δίδοσθαι δι' αὐτοῦ, πάντες ἀνακηρύττουσιν, οὐκ ἀγνοοῦντες τῇ μεταδοτικῇ τῶν προόδων ταῦτα προσήκοντα».

(βλ. **Ιω. Καρμίρη**, Τὰ Δογματικά..., 1952, σ. 482-3).

Β'.

ΕΙΝΑΙ βέβαια ἀληθές, ὅτι στὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας ὑπάρχει κάποια ἀσάφεια ὡς πρὸς τὴν ἐκπόρευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος (περὶ αὐτοῦ ἔχουμε γράψει εἰδικὴ πραγματεία).

Μιὰ ἐπικίνδυνη φράση τοῦ ἱεροῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος ἐκάλεσε τὸ Πνεῦμα *«ἴδιον τοῦ Υἱοῦ»*, ἔδωσε ἀφορμὴν νὰ προκληθοῦν διενέξεις μεταξὺ τῶν θεολόγων τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Θεοδώρητος Κύρου ἔκαμε τὴν ἀκόλουθη διαστολή:

«ἴδιον τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, εἰ μὲν ὡς ὁμοφυῆς καὶ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἔφη, συνομολογήσομεν καὶ ὡς εὐσεβῆ δεξόμεθα τὴν φωνήν. Εἰ δὲ ὡς ἐξ Υἱοῦ ἢ δι' Υἱοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον, ὡς βλάσφημον τοῦτο καὶ ὡς δυσσεβὲς ἀπορρίψομεν» (MPG 76, 432).

Τὴν ὀρθοδοξότατη αὐτὴ θέση τοῦ Θεοδώρητου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος θεολόγος τῆς ἀρχαίας Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἐπικρίνει ὁ κ. Γκίκας (ἀκολουθώντας ρωμαιοκαθολικὲς τοποθετήσεις), μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι ὁ Θεοδώρητος καταδικάστηκε

ώς νεστοριανίζων (!!), ἀγνοώντας ὅτι τὰ συγγράμματά του (καὶ ὄχι τὸ πρόσωπό του) καταδικάστηκαν, γιὰ ἄλλους ὅμως λόγους, ἀπὸ τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο.

Γιατὶ ὅμως λέγεται ἀπὸ τὸν Κύριλλο τὸ Πνεῦμα *«ἴδιον τοῦ Υἱοῦ»*;
Διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας:

«ἐκπορεύεται μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριόν ἐστι τοῦ Υἱοῦ» (MPG 76, 433).

Καί: *«ὃ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ (τοῦ Πατρὸς), ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον»* (MPG 77, 181).

Ὁ ἅγιος Κύριλλος δὲν διδάσκει τὸ Filioque, εἰς μάτην δὲ ζητοῦν τὴ διδασκαλία αὐτὴ στὰ συγγράμματά του οἱ Ρωμαιοκαθολικοί. Οἱ ρηματικοὶ τύποι *«προχεῖται»* καὶ *«πρόεισι»* διὰ τῶν ὁποίων ὁ Κύριλλος χαρακτηρίζει τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ προέλευση τοῦ Πνεύματος, δὲν ἀναφέρονται στὴν αἴδιο προέλευση τοῦ ὑποστατικοῦ του ιδιώματος (τὴν ἐκπόρευση), ἀλλὰ στὴν ἔγχρονο ἀποστολὴ του στὸν κόσμο:

«Καὶ προχεῖται μὲν, ἤγουν ἐκπορεύεται, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, χορηγεῖται δὲ τῇ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ».

(βλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ Α΄, 1959, σ. 288-9).

* * *

Ο Κ. ΓΚΙΚΑΣ, τέλος, τὴ φράση *«δι' Υἱοῦ»* ἀναφέρει στὸν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης *«μὲ ἔννοιαν αἰτιώδη»*, ὅτι δηλ. ὁ Υἱὸς εἶναι αἰτία τοῦ Πνεύματος.

Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι πρὸς τὴν ἔννοια αὐτὴ κατατείνει τὸ παράδειγμα ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ἱερὸς Πατήρ, γιὰ νὰ διαφωτίσει τὸ μυστήριον τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἤτοι τῶν τριῶν λαμπάδων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρη λαμπάδα παίρνει τὸ φῶς τῆς ἀπὸ τὴν πρώτη καὶ ἡ τρίτη διὰ μέσου τῆς ἐξαφθείσης δευτέρας:

«ὥσπερ ἂν τις ἐν τρισὶ λαμπάσι διηρημένην βλέπων τὴν φλόγα, αἰτίαν δὲ τοῦ τρίτου φωτὸς ὑποθώμεθα εἶναι τὴν πρώτην φλόγα ἐκ διαδόσεως διὰ μέσου τὸ ἄκρον ἐξάψασα» (MPG 45, 1308).

Ὅμως ἀπὸ τὴ γενικώτερη διδασκαλία τοῦ Ἁγίου, προκύπτει ὅτι ἡ *«μεσιτεία»* αὐτῆ τοῦ Υἱοῦ δὲν εἶναι μεσιτεία οὐσίας, ἀλλὰ *«τῆ*

ἐπινοία». Στὴ θεότητα ὑπάρχει ἡ τριαδικὴ τάξη, δηλαδή ἀριθμοῦνται τὰ τρία πρόσωπα: πρῶτον τὸ ἓνα, κατόπιν τὸ δεύτερο καὶ ἔπειτα τὸ τρίτο (= Πατὴρ – ὁ Υἱὸς – Ἅγιον Πνεῦμα).

Λογικά, ὄχι χρονικά, ὁ Πατὴρ (ὁ πρῶτος) προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ (τοῦ δευτέρου), καὶ ὁ Υἱὸς (ὁ δεύτερος) προεπινοεῖται τοῦ Πνεύματος (τοῦ τρίτου).

Ὁ Πατὴρ, λοιπόν, προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ,

*«διὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα...
συνημμένως καταλαμβάνεται, οὐχ ὑστερίζον κατὰ τὴν
ὑπαρξιν μετὰ τὸν Υἱόν»* (MPG 45, 361, 369).

Ἔτσι, ἂν καὶ τὰ δύο πρόσωπα λαμβάνουν τὸ εἶναι τους ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅμως ὁ Υἱὸς, λογικῶς προθεωρούμενος (τοῦ Πνεύματος), φέρεται σὰν μέσος μεταξὺ Πατρὸς καὶ Πνεύματος, τὸ δὲ Πνεῦμα ὡς δι' αὐτοῦ συναπτόμενον στὸν Πατέρα, ὡς προῖον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προγεννῶντος τὸν Υἱόν, ἢ ὡς προῖον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, τῆς *«οὔσης οὐσίας τοῦ Υἱοῦ»*.

(βλ. Π. Τρεμπέλα, Δογματικὴ Α', σ. 293. Χρ. Ανδρούτσου, Συμβολικὴ, σελ. 155).

Εἶναι φανερόν ὅτι στὸ πλέγμα αὐτὸ θεωρήσεως ἢ πρόθεση « δ ι ἄ » δὲν ἔχει ἰδιαίτερη δογματικὴ σημασία.

Αὐτὰ σὲ βασικὲς γραμμὲς γιὰ τὴν ὀρθόδοξη ἄποψη.

* * *

ΑΛΛΑ ΚΑΙ γιὰ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία τὸ Filioque δὲν εἶναι ζήτημα δογματικῆς παρωνυχίδος. Εἶναι κορυφαῖο δόγμα πίστεως. Παραλαβούσα αὐτὸ ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ Αὐγουστίνου, τὸ υἰοθέτησε στὴ συγκληθεῖσα τὸ ἔτος 589 στὸ Τολέδο τῆς Ἰσπανίας σύνοδο, προσθέσασα τὴ φράση, παρὰ τὶς πολλὲς καὶ ποικίλες ἀντιδράσεις, στὸ ἱερὸ Σύμβολο τῆς πίστεως.

Μετὰ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, τὸ ἀνύψωσε σὲ δόγμα πίστεως (De Fide), ἀλήθεια αὐθεντικὴ ποὺ δεσμεύει τὴν πιστεύουσα συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶναι ἀπαραίτητη πρὸς σωτηρίαν.

Ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπομένως δὲν μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ νὰ τὸ προσαρμόσει ἐννοιολογικὰ στὴ δική μας διδασκαλία, οὔτε φυσικὰ κι ἐμεῖς νὰ τὸ προσαρμόσουμε στὴ δική μας.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι μεταξὺ τῶν δύο διδασκαλιῶν δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης ἀντίθεση καὶ ὅτι ἀμφότερες διδάσκουν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα

μὲ διαφορετικὲς διατυπώσεις, εἶναι, ἀπὸ τὴ δική μας ἄποψη, ἐξω-πραγματικός.

* * *

ΕΙΡΗΣΘΩ ἐν παρόδῳ, ὅτι στὸ δόγμα τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ, ἐκτὸς τοῦ Filioque, ἔχουμε καὶ μιὰ ἄλλη ἐξ ἴσου σημαντικὴ διαφορὰ μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, ἢ ὅποια ὅμως ὡς τῶρα δὲν ἔχει δεόντως προσεχθεῖ· τὸ θέμα ὑπάρξεως τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν στὴ θεότητα, οἱ ὁποῖες εἶναι ἀίδιες στὴν ἄπειρη οὐσία τοῦ Θεοῦ, κοινωνητὲς καὶ μεταδοτὲς, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἔχει πρόσβαση στὰ ἐξωτερικὰ ὄντα (δημιουργία, πρόνοια, θεία ἀποκάλυψη, σωτηρία).

Τὶς ἐνέργειες αὐτὲς δὲν τὶς δέχονται ὡς ἄκτιστες οἱ Παπικοί.

Γύρω ἀπὸ τὸ ζήτημα αὐτὸ συγκρούστηκαν μὲ σφοδρότητα στὸν 14ον αἰῶνα οἱ δύο θεολογίες (Ὁρθόδοξη καὶ Ρωμαιοκαθολικὴ) στὰ πρόσωπα ἀντίστοιχα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ ἐκ Καλαβρίας τῆς Ἰταλίας Ἑλληνα μοναχοῦ Βαρλαάμ, ὁ ὁποῖος διέσυρε βάνουσα τὴ μυστικὴ προσευχὴ τῶν μοναχῶν τοῦ Ἄθω καὶ τὴν κατ' αὐτὴν ὄραση τοῦ ἀκτίστου θεοῦ φωτός.

Κατὰ τὸν Βαρλαάμ τὸ Θαβώριο φῶς (ἢ ἡ δόξα τῆς Τριάδος ἢ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ), δὲν εἶναι μέγεθος ἄκτιστο στὴ θεότητα, πρᾶγμα ποῦ θὰ συνεπήγετο τὴν κατάλυση τῆς ἀπλότητος τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ κτιστό, κάτι ποῦ φαίνεται ξαφνικὰ καὶ προσωρινὰ καὶ στὴ συνέχεια ἐξαφανίζεται.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀδυνατεῖ, λόγῳ τῆς περὶ Τριάδος διδασκαλίας της νὰ κατανοήσῃ τὸ μυστικὸ βίωμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τὴ θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ποῦ γίνεται στὴ θεία ἐνέργεια καὶ ἀποτελεῖ τὴν πεμπουσία τῆς ὀρθόδοξης σωτηριολογίας.

Γ'.

Οκ. **ΓΚΙΚΑΣ** κάνει λόγο καὶ γιὰ τὸ καθαρτήριο πῦρ (Purgatorium), τονίζοντας ὅτι: *«Ἐξ ἄλλου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς σοβαρῶς ὅτι τὶς δύο Ἐκκλησίες τὶς χωρίζει ἢ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς διδασκαλία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας».*

Εἶναι βέβαια σωστό, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ κορυφαία δογματικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως εἶναι τὸ Filioque, τὸ παπικὸ πρωτεῖο καὶ τὸ ἀλάθητο. Ἐν τούτοις δὲν παύει νὰ εἶναι διαφορὰ.

Στην Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι πάντοτε ἀκίνδυνο νὰ χωρίζουμε τὰ δόγματα σὲ μικρὰ καὶ μεγάλα, σὲ κύρια καὶ δευτερεύοντα.

Οἱ δογματικὲς ἀλήθειες ἀποτελοῦν σύνολο ἐνιαῖο καὶ ἀδιάσπαστο, ἀλυσίδα μὲ ἐπὶ μέρους κρίκους στενὰ δεμένους μεταξύ τους, ὥστε ἡ ἀπόσπασση τοῦ ἐνὸς νὰ συνεπιφέρει τὴν κατάρρευση καὶ ὀλόκληρης τῆς ἀλυσίδας.

Αἰρετικὸς δὲν εἶναι μονάχα ἐκεῖνος ποὺ διαστρεβλώνει ἓνα «*κορυφαῖο*» δόγμα τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀθετεῖ μία «*μικρὴ*» δογματικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποῖαν αὐθεντικῶς διδάσκει ἡ Ἐκκλησία.

* * *

ΚΑΘ' ΗΜΑΣ τὸ *καθαρτήριο πῦρ* ἀποτελεῖ αἴρεση, ἔστω κι ἂν εἶναι ἡσσοнос σημασίας διὰ τὸ θεολογικὸ διάλογο. Τόσο δὲ περισσότερο ὅσο δὲν εἶναι δόγμα μεμονωμένο, ἀλλ' ἔχει ὑπόβαθρο ἄλλες δογματικὲς ἑτεροδιδασκαλίες, ὅπως ἡ διάκριση προσκαίρων καὶ αἰώνιων ποινῶν, ἡ ἰδέα τῆς διὰ τῆς ἐκτίσεως τῶν προσκαίρων ποινῶν ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης, ὁ θησαυρὸς τῆς περισσευούσης ἀξιομισθίας τῶν ἀγίων, τῆς ὁποίας διαθέτης εἶναι ἡ Ἐκκλησία (ὁ Πάπας), οἱ λυσίπονοι ἀφέσεις (*Indulgentiae*) κ.ἄ.

Ἡ κεντρικὴ ἰδέα τοῦ *καθαρτηρίου πυρὸς* εἶναι ἡ διὰ τῆς καθάρσεως ἡ *καθάρσις* τῆς θείας δικαιοσύνης, ἰδέα ἀνήκουστη γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία.

Ἐντελῶς δὲ ἄστοχος εἶναι ὁ συσχετισμὸς τὸν ὁποῖον κάνει ὁ κ. Γκίκας μεταξύ *καθαρτηρίου πυρὸς* καὶ τῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων τελουμένων μνημοσύνων τῆς δικῆς μας Ἐκκλησίας.

Τὰ μνημόσυνα δὲν εἶναι ἱκανοποιεῖς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀποσκοποῦν στὴ μετὰ θάνατο κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Εἶναι ἀπλὲς προσευχὲς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν πανάγαθο Θεὸ νὰ βοηθήσει καὶ νὰ ἀνακουφίσει ὅπως καὶ ὅσον αὐτὸς γνωρίζει, τὸν πόνο τῶν ψυχῶν ποὺ ὑποφέρουν ἔνεκα τῶν ἁμαρτιῶν τους στὴ μέση κατάστασι (ὄχι στὸ ἀνύπαρκτο καθαρτήριο), στὴν ὁποῖαν εἰσέρχονται εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατο.

Καὶ εἶναι βέβαια σωστὰ ὅσα ὁ κ. Γκίκας λέγει γιὰ τὴν προσευχὴ τοῦ ἱερέως:

«Πλαστουργέ, μὴ φλέξης με τῆ μετουσίᾳ (τῆς θείας μεταλήψεως). Πῦρ γὰρ ὑπάρχεις τοὺς ἀναξίους φλέγον. Ἄλλ' οὖν κάθαρρον ἐκ πάσης με κηλίδος».

Πῦρ γενικὰ ποὺ φλέγει τὶς ἁμαρτίες καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, εἶναι ἡ θεία ἐνέργεια, ἡ φωτιὰ τοῦ Θεοῦ, ποὺ στὸ τέλος θὰ καύσει τὰ φυσικὰ στοιχεῖα καὶ θὰ μορφώσει τὴν καινὴ γῆ καὶ τοὺς κανούργιους οὐρανοῦς.

Ποιὸς ὅμως ἀποχρῶν λόγος ὑπάρχει νὰ τὸ συσχετίσουμε μὲ τὸ Purgatorium;

Τὸ ὅτι πάλι τὸ δίδαξε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ἀπαραιτήτως πρέπει νὰ εἶναι σωστό. Καὶ ἄλλοι Πάπες ὑπέπεσαν σὲ κακοδοξίες, ὅπως καὶ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σὲ ὀρισμένες τους διδασκαλίες ἀστόχησαν τοῦ δογματικῶς ὀρθοῦ (Γρηγόριος Νύσσης = ἀποκατάσταση).

Σὲ μᾶς δὲν ὑπάρχουν προσωποπαγῆ δογματικὰ ἀλάθητα.

* * *

ΣΤΗ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ὁ κ. Γκίκας ἐπισημαίνει, ὅτι γίνεται κοινῶς ἀποδεκτό, ὅτι οἱ λειτουργικὲς διαφορὲς καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα δὲν ἀποτελοῦν ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν.

Φαντασθήκατε ὅμως τὴν περίπτωση, γιὰ νὰ ἀναφέρουμε μόνο ἓνα παράδειγμα, ποὺ ἓνας ὀρθόδοξος σὲ μιὰ ἐνωμένη Ἐκκλησία ὅπως τὴ διανοεῖται ὁ ἄρθρογράφος, προσέλθει σὲ ρωμαιοκαθολικὸ ναὸ γιὰ νὰ κοινωνήσει καὶ λάβει ἀπλῶς τὴν ὄστια, δηλ. μόνο σῶμα καὶ ὄχι αἷμα Χριστοῦ, θεωρώντας ἐσφαλμένη τὴν περὶ Concomitantie θεωρία τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη;

Τὸ ζήτημα φυσικὰ δὲν εἶναι μονάχα λειτουργικό, ἀλλὰ καὶ δογματικό.

* * *

ΚΑΙ ΚΑΤΑΚΛΕΙΕΙ τὸ ἄρθρο του ὁ κ. Γκίκας μὲ μιὰ σωστὴ ἐπισημάνση, ὅτι ἡ κυριώτερη αἰτία ποὺ διχάζει τὶς Ἐκκλησίες εἶναι τὸ παπικὸ πρωτεῖο, ὅπως αὐτὸ διατυπώθηκε στὴ Α΄ Βατικανὴ Σύνοδο (1870) καθὼς καὶ τὸ «προσωπικὸ» τοῦ Πάπα ἀλάθητο, ποὺ ἀποτελεῖ ἀκολουθία ἐκείνου.

Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ τὰ πράγματα ἐκδέχεται «μὲ μισὴ καρδιά» ὁ κ. Γκίκας.

ἽΟρθῶς βέβαια τονίζει τὶς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας δημιουργηθεῖσες ποικίλες καὶ πολλαπλὲς ἀντιδράσεις κατὰ τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου, κυριώτερη τῶν ὁποίων ἦταν ἡ ἀντίδραση τῶν συνόδων Κωνσταντίας καὶ Βασιλείας, ποὺ κύριο

σκοπὸ εἶχαν τὸν περιορισμὸ τοῦ παπικοῦ πρωτείου καὶ τὴν ὑποταγὴ τοῦ ρωμαίου Ποντίφηκα στὸ συνοδικὸ θεσμὸ.

Παρεκδέχεται (παρανοεῖ) ὅμως τὰ πράγματα, ὅσον ἀφορᾷ στὴν ὀρθόδοξη περὶ τοῦ ζητήματος τοποθέτηση.

Δὲν ἀρνούμαστε φυσικὰ τοὺς πολλοὺς χαρακτηρισμοὺς καὶ τὶς φιλόφρονες προσφωνήσεις πρὸς τὸν Πάπα, ποὺ συνήθως γίνονταν ἀπὸ εὐκαιρικὰ ἐλατήρια ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς, τὶς ὁποῖες ἀπηύθυναν σ' αὐτὸν κατὰ καιροὺς ἱεράρχες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ οὐσία ὅμως τοῦ δόγματος δὲν ἔγκειται στοὺς χαρακτηρισμοὺς αὐτοῦς.

Κατὰ τὴν ὀρθόδοξη ἀντίληψη, τὴν ὁποῖαν ἀσφαλῶς πρέπει νὰ γνωρίζει ὁ κ. Γκίκας, τὸ πρωτεῖο διακρίνεται σὲ π ρ ω τ ε ῖ ο ἔ ξ ο υ σ ῖ α ς καὶ δ ἰ κ α ἰ ο δ ο σ ῖ α ς καὶ σὲ π ρ ω τ ε ῖ ο τ ἰ μ ῆ ς .

Κατὰ τὸ πρῶτο πρωτεῖο, ὁ Πάπας θεωρεῖται, ὡς δῆθεν διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου στὸν ἀποστολικὸ θρόνο τῆς Ρώμης, ὡς ἡ ὀρατὴ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς συγκεντρῶνων στὰ χέρια του ὅλη τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, ὡς θεῖω δικαίω ἀπόλυτος μονάρχης, στὸν ὁποῖον ὀφείλουν νὰ ὑπακούουν καὶ νὰ ὑποτάσσωνται ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας.

Μιὰ τέτοια ἀντίληψη, ἡ ὁποία κουβαλάει μέσα της τόσην ἀπόνοια, ἀλαζονεῖα καὶ κουφότητα καὶ εἶναι ἀπότοκος ἐνὸς πνεύματος συγκεντρωτισμοῦ, αὐταρχισμοῦ καὶ ἀρχομανίας, οὐδέποτε ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἐκκλησία καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴν Ὁρθοδοξία.

Πουθενὰ δὲν βλέπουμε τὸν Πάπα νὰ ἄρχει τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων καὶ νὰ ἐπιβάλλει σ' αὐτὲς τὴ θέλησή του.

Ὁ Πάπας εἶναι ἐπίσκοπος μιᾶς τοπικῆς μόνον Ἐκκλησίας –τῆς σημαντικώτερης βέβαια– ἰσόβαθος μὲ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους, ἔχων μίαν καὶ μόνη ψῆφο στὶς συνόδους, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι.

Οὕτε πάλιν ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπῆρξε διάδοχος τοῦ Πέτρου στὴν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης.

Τί νὰ ποῦμε δὲ καὶ γιὰ τὸ ἀλάθητο (!!), ποὺ κουβαλάει μέσα του μεγατόννους ἑωσφορικῆς ἐπάρσεως, καθ' ἣν στιγμὴ καὶ Πάπες Ρώμης ἐφωράθησαν πλανώμενοι περὶ τὴν πίστη, διδάσκοντες αἰρετικὰ καὶ κακόδοξα διδάγματα;

Κατὰ τὸ δεύτερο πρωτεῖο, τὸ πρωτεῖο τιμῆς, ἀπεδίδοντο ὄντως πρεσβεῖα τιμῆς στὸ πρόσωπο τοῦ Πάπα, ὡς ἐπισκόπου Ρώμης, τῆς

πρωτεύουσας τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τῆς πόλεως τῶν ἀγίων καὶ τῶν μαρτύρων.

Μήπως ὁμως ἴσα πρεσβεῖα τιμῆς δὲν ἔδωσεν ἡ Ἐκκλησία (Γ' Οἴκουμ. Σύνοδος) καὶ στὸν Ἐπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως;

Μέσα στὸ πνεῦμα αὐτό, τοῦ πρωτείου δηλαδὴ τιμῆς, πρέπει νὰ ἐντάξουμε ὅλους τοὺς τιμητικούς τίτλους, ποὺ ἀπονέμονται στὸ πρόσωπο τοῦ ρωμαίου Ποντίφηκα.

Πρεσβεῖα ἐξουσίας οὐδέποτε ἀνεγνώρισε ἡ Ὁρθοδοξία.

* * *

ΚΑΙ ΤΕΛΕΙΩΝΕΙ τὸ ἄρθρο του ὁ κ. Γκίκας, προτείνοντας σύνοδο τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἴτε στὴν Κωνσταντινούπολι εἴτε στὴ Θεσσαλονίκη μὲ σκοπὸ «*νὰ συμφωνήσουν ἐπὶ μιᾶς κοινῆς ἀποδοχῆς, αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῶν ὅρων τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου*».

Μὰ δὲν εἶναι πρόβλημα δικό μας, κ. Γκίκα, τὸ παπικὸ πρωτεῖο. Εἶναι πρόβλημα τοῦ Παπισμοῦ. Ἐμεῖς θὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ πρόβλημα τοῦ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα;

Ἄν νομίζει ὁ Ποντίφηξ, ὅτι κάτι δὲν πάει καλά, ἄς συγκαλέσει ἐπίσημα τὴν Ἐκκλησία του, νὰ κάνει ἐρμηνευτικὲς διορθώσεις, καὶ τότε νὰ ἔλθει νὰ δοῦμε ἀπὸ κοινοῦ τὸ πρᾶγμα.

Ἀλήθεια, σ' αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία δὲν κατατείνει νὰ φθάσει κάποτε ὁ ἐν ἐνεργείᾳ θεολογικὸς διάλογος μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν;

Τί ἔννοιαν ἔχει ἡ προτεινόμενη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ποὺ καὶ ἀντικανονικὴ εἶναι (οἰκουμενικὴ εἶναι μόνον ἡ σύνοδος τῆς μιᾶς, ἀγίας, Καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας) καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀνέφικτη;

Μιὰ τέτοια σύνοδος ἔγινε φυσικὰ τελευταίως στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀπὸ τὴ μεριὰ ὁμως τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ εἶχε σὰν σκοπὸ τὴν ἀνάσχεση τοῦ Παπικοῦ πολιτικο-εκκλησιαστικοῦ ἐπεκτατισμοῦ στὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐπάρρατης οὐνίας, ποὺ ἐξελίσσειται σὲ κατ' ἐξοχὴν πρόβλημα καὶ ἐμπόδιο στὶς σχέσεις Ὁρθοδοξίας καὶ Ρωμαιο-καθολικισμοῦ.

Ὅπως καὶ στὴν ἀρχὴ εἶπα, τὸ ζήτημα τῆς Οὐνίας ἀντιπαρέρχεται ἐν σιγῇ ὁ κ. Γκίκας. Οὔτε κἂν τὸ ὄνομά της δὲν ἀναφέρει.

* * *

Η ΕΝΩΣΗ τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι οὐτοπία.

Ἡ Ἐκκλησία μας δὲν προσεύχεται σὲ κάθε θεία λειτουργία τῆς «*ὕπὲρ τῆς πάντων ἐνώσεως*» κυνηγώντας μιὰ σκιά, ἓνα ἀχνό, καὶ ἄπιαστο ὄνειρο.

Ἡ ἐνωση εἶναι θέλημα Κυρίου («*ἵνα πάντες ἐν ᾧσι*») καὶ ὅλοι πρέπει νὰ βοηθήσουμε πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ μὲ πίστη, ἀγάπη καὶ ταπείνωση.

Ἡ προτροπὴ ὅμως αὐτὴ –χωρὶς νὰ παραβλέπουμε φυσικὰ τὶς δικές μας ὀλιγωρίες καὶ ἐλλείψεις– πρέπει νὰ ἀπευθύνεται κυρίως πρὸς τὴν ἄλλη μεριά.

Διότι εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν τωρινὴ δική μας ἐμπειρία, ὅτι ὁ Πάπας δὲν θέλει πραγματικὴ ἐνωση τῶν Ἐκκλησιῶν στὴ βάση τῆς θείας ἀλήθειας, ἀλλὰ καθυπόταξη τῆς Ὁρθοδοξίας στὸ πρωτεῖο του.

Αὐτὸς ὑπῆρξε ἀνέκαθεν ὁ ἀσίγαστος πόθος του. Τὴν ἐνωση πάντοτε τὴν ἐβλεπε ὡς ἀποδοχὴ ἀπὸ μέρους μας τοῦ πρωτείου του. Ἔχει δὲ πλάσει, ἀπὸ πολὺ παλαιά, καὶ τὸ πρότυπο ποὺ ἐνσαρκώνει τὶς ἐνωτικὲς φιλοδοξίες του, τὴν οὐνία, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλλει καὶ νὰ προωθεῖ· τὸ παρδαλὸ αὐτὸ καὶ ἐκτρωματικὸ κατασκεύασμα, τὸ γεμάτο ὑστεροβουλία καὶ ὑπόκριση, τὸ στιγητὸ καὶ ἄτεγκτο, ποὺ γιὰ νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ του δὲν διστάζει νὰ χύσει καὶ αἷμα ἀδελφικό!

Ἀλήθεια, μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ διεξαχθεῖ ἐποικοδομητικὸς θεολογικὸς διάλογος καὶ ἡ ἐνωση τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ μὴ θεωρεῖται ὡς ἓνα χιμαιρικὸ ὄνειρο;

(*) Ἐφημερ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀριθ. 972/10.4.1992, 973/17.4.1992, 974/24.4.1992.